

# İNSANIN RAHMANİ YANI BİR ERDEM OLARAK ADALET VE HOŞGÖRÜ (İNSANIN TANRISAL YANINA SOSYAL PSİKOLOJİK BİR YAKLAŞIM)

GODLY MAN WEAKNESS ENROLL IN THE JUSTICE AND TOLERANCE (SOCIAL PSYCHOLOGICAL APPROACH TO HUMAN DIVINE NEAR GOD)

Yener ÖZEN\*

Fadime CAVANMİRZA\*\*

## ÖZET

*Eğitim; bireyin her yönüyle bir bütün olarak bir bütün olarak kendisi ve toplumu için en uygun düzeyde geliştirilme süreci olarak ifade edilmektedir. Bu tanımların ışığında eğitim için bireyde içsel ya da dışsal bir yaşantı sonucunda bilişsel, duyuşsal, devinişsel kazanımları; istendik yönde hayata hazırlayıcı ve kalıcı bir şekilde kazandırma, geliştirme ya da değiştirme sürecidir denilebilir. Karakter eğitimi, bireyin içinde yaşadığı toplumun norm ve kurallarının ötesinde, akıl yürüterek ideal bir toplumun hangi tür ilkeler üstüne kurulabileceği sorunuyla ilgilenmektedir.*

*Modern toplumlarda adalet hem bir faaliyet olarak, hem de bir teşkilât olarak algılanır. Bu anlamda adalet terimi, "yargı gücü"nü ifade eden diğer kelimelerle karıştırılır. Adaletin yerine getirilmesi adaletsizliğin ortaya çıkması sunucu olduğu ileri sürülmektedir.*

*Hoşgörü ise, başkalarının kendisinden farklı düşünme ve yaşama biçimleri olmasını kabul eden kimsenin tutumu olarak tanımlanmaktadır. Hoşgörü, özellikle günümüz dünyasında en önemli erdemlerden biridir. İnsana özgü, insanı yücelten bir erdemdir. Hoşgörünün özünde anlayış gösterme, anlayışla karşılama yatar.*

*Birey, önce ait olduğu topluma ait kültürel unsurların, içinde yaşadığı toplumun değer yargılarının farkında olmalı, sonrasında yakın çevresinden başlayarak kendi kültürünün dışındaki kültürleri tanımaya çalışmalıdır. Böylece farklılıklara karşı hoşgörülü olması, farklılıkların bir zenginlik olduğunu idrak etmesi sağlanabilir.*

**Anahtar Kelimeler:** Adalet, Hoşgörü, Karakter Eğitimi, Sosyal Psikoloji

---

\* Yrd. Doç. Dr., Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

\*\* Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi

**ABSTRACT**

*Education, all aspects of the individual himself and society as a whole as a whole has been expressed as to the appropriate level of development. In the light of these definitions for the individual, internal or external training as a result of an experience of cognitive, affective, psychomotor gains; desired direction in life to gain a preliminary and permanent, could be called a process of development or change. Character education, norms and rules of the society in which it lives beyond the individual, what kind of mind by carrying out an ideal society can be established on the principles involved in the problem.*

*In modern societies, justice and as an activity, but also perceived as an organization. In this sense, justice, the term "judicial power" to express in words the other mixed. The emergence of the server suggested that the fulfillment of justice is injustice.*

*Tolerance of others, who accepted him to be different forms of thinking and living is defined as anyone's attitude. Tolerance, especially in today's world is one of the most important virtues. Uniquely human, a man glorifying virtue. Show understanding of tolerance in essence, lies in understanding welcome.*

*Individual, before the cultural elements of society to belong to, live in the community should be aware of value judgments, after the close surroundings of their own culture from the outside to recognize the work culture. Thus, to be tolerant to differences, to realize that differences can be provided wealth.*

**Key Words:** *Justice, Tolerance, Character Education, Social Psychology*

**GİRİŞ**

Çağdaş bilimsel anlayışa göre eğitim; bireyin bedensel, duygusal, düşünsel ve sosyal yeteneklerinin kendisi ve toplumu için en uygun şekilde gelişmesi oluşumudur. Kısaca bireyin her yönüyle bir bütün olarak kendisi ve toplumu için en uygun düzeyde geliştirilme sürecidir.<sup>2</sup>

Eğitime yönelik geçmişten günümüze kadar birçok tanımlama yapılmıştır. Bu tanımlar içinde en çok kabul edilen Ertürk'ün yaptığı tanımlama olmuştur. Ertürk'e göre eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme getirme sürecidir. Bu tanımların ışığında eğitim için bireyde içsel ya da dışsal bir

---

<sup>2</sup> Binnur Yeşilyaprak, *Eğitimde Rehberlik Hizmetleri*, Nobel Yay, 16. Basım, Ekim, Ankara, 2008, s. 2.

yaşantı sonucunda bilişsel, duyuşsal, devinişsel kazanımları; istendik yönde hayata hazırlayıcı ve kalıcı bir şekilde kazandırma, geliştirme ya da değiştirme sürecidir denilebilir.<sup>3</sup>

Batı'da öğrencilerin davranış bozukluklarına çözüm arayışı olarak ortaya çıkan ve yaygınlık kazanan karakter eğitimi, kimi kültür ve çevrelerde ahlâk eğitimi, ahlâkbilim, değerler eğitimi gibi alanları da kapsayacak şekilde kullanılmaktadır. Sorumluluk alma ve davranış kazandırma temel felsefesinden hareket eden, dürüstlük, işbirliği, dostluk, hoşgörü, adalet, şefkat, empati, eşitlik ve doğruluk ilkelerini içeren karakter eğitiminin, çocukların akademik başarıları üzerinde etkili olduğuna dair sonuçlar da alınmıştır.<sup>4</sup>

## A. KARAKTER EĞİTİMİ

Karakter eğitimi öğrencilerin sorumluluklarını taşıyabilecekleri, uygun seçimler yapabilmelerine olanak sağlayan bilgi beceri ve yeteneklerinin geliştirilmesi demektir.<sup>5</sup> Karakter eğitimi, bireyin içinde yaşadığı toplumun norm ve kurallarının ötesinde, akıl yürüterek ideal bir toplumun hangi tür ilkeler üstüne kurulabileceği sorunuyla ilgilenmektedir. Karakter eğitimi, öğrencilerin kendi hayatlarında ahlaki bakış açısı kazandırır. Karakter eğitimi sadece olumlu davranışlara ve olumsuz davranışların sonuçlarına odaklanmak yerine, örnek yaşam öyküleriyle öğrencilerin iyi ahlak sahibi olmasına yardım eder.<sup>6</sup>

### 1- Adalet Nedir?

Adalet kelimesinin bir takım anlamları vardır bunlardan bazıları şunlardır: 1-Kanun karşısında, haklı-haksızı, suçlu-suçsuzu ayırarak doğru olanı belirleyen ahlak ilkesidir. 2- Bireylerin, mahkemelerden, her bakımdan adil ve dürüst davranmasını umdukları bir mekanizmadır. 3- Başkalarının haklarına saygılı olunmasını ve herkese hakkı olanın verilmesini gönülden isteyen bir ahlak ilkesidir. 4- Renk, din, dil, kül-

<sup>3</sup> İbrahim Gelen, *Temel Kavramlar*, Uşun, S. ve Özdemir Alıcı, D. (edt.), Öğretimde Planlama ve Değerlendirme, 1. Baskı, Ocak, İstanbul, 2006, s. 16-17.

<sup>4</sup> Emin Çelebi, "Yapılandırmacı Yaklaşımın Din ve Ahlâk Öğretiminde Uygulanabilirliğinin Epistemolojik İmkânı", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2010s. 85-94.

<sup>5</sup> Yener Özen, *Karakter Eğitiminde Saygı Eğitimi*, Taşhan Kitap Yayınları, Ankara, 2010, s.5.

<sup>6</sup> Hanifi Parlar, Mahmut Cavuş, Faruk Levent ve Halil Ekşi, "Yöneticilerin Karakter Eğitimi Yeterlik İnancı Ölçeğinin Türkçe Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", *Değerler Eğitimi Dergisi*, cilt 8, No.19, Haziran, 2010, s. 177-205.

tür, mevki ve bilgi gibi farklı özelliklere rağmen herkese eşit davranma ilkesidir.<sup>7</sup>

İnsanlığın en eski çağlardan bu yana gerçekleştirmeyi hedeflediği temel toplumsal amaçlardan birisi adalettir. Bugün adalet insanlığın vazgeçemeyeceği temel global değerlerden birisidir.<sup>8</sup> İnsanlar, adaleti genellikle dünyadaki kaynakların bölüşülmesiyle ilgili bir fenomen olarak düşünmüşlerdir. Bu nedenle onu 'herkesin hak ettiği şeyi elde etmesi' şeklinde tanımlamışlardır. Ancak adalet kavramının bu tanımına rağmen kavram, özü itibariyle tartışmalı bir içeriğe sahiptir ve kesin bir anlama kavuşturulmamıştır. Hatta kavramın günümüz dünyasında sosyal ve siyasal alandaki kullanımı, onun anlamındaki belirsizlikleri daha da artırmıştır. Yine de adalet düşüncesi, ahlâk ve siyaset felsefesinin merkezinde yer almaktadır. Bireylerin birbirleriyle olan ilişkilerinde zorunlu bir erdem olarak kabul edilen adalet, toplumsal ve siyasal kurumların da, biricik olmamasına karşın, ilk ya da temel bir erdem şeklinde değerlendirilmektedir.<sup>9</sup>

Adalet herkese hakkı olanın verilmesini öngören ahlakî ilkedir. Toplum örgütlenmesinde malların, hakların ve görevlerin veya şereflerin aritmetik bölüşülmesine adaletin yerine getirilmesi denir. Adalet herkesin yeteneğine ve toplumda oynadığı role uygun olarak dağıtıldığı zaman doğru dağıtılmış kabul edilir. Aynı zamanda, neyin doğru, neyin yanlış olduğunu karara bağlamak da adalet olarak adlandırılır. Bu, ya haksızlığa uğrayanın zararını telafi etmek, ya da haksızlık yapanı cezalandırmak suretiyle yerine getirilir. Genel anlamda "adalet" kelimesi, hükümler devlet kendi uyrukları arasındaki uyuşmazlıkları veya anlaşmazlıkları kanuna göre bir hükme bağlama işiyle ve toplum aleyhine tutumları olan yurttaşları kanunlar temelinde engelleyici tedbirler alma, işiyle uğraşan belli bir güvenilir organa bırakma fonksiyonu olarak anlaşılır. Bu anlamda adalet terimi, "yargı gücü"nü ifade

<sup>7</sup> Ali Özgüven, "Sosyal Adalet", *İkû Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1-2, İstanbul, 2003, s. 36.

<sup>8</sup> Coşkun Can Aktan, "Değişen Dünya ve Yeni Global Değerler", *Yeni Türkiye*, Ocak-Şubat, 1998, s.669-673.

<sup>9</sup> Nevzat Can, "Çağdaş Siyaset Felsefesinde Adalet Kavramının Yeri ve Önemi", *Felsefe Dünyası*, sayı 45, 2007, s.1.

eden diğer kelimelerle karıştırılır. Çünkü modern toplumlarda adalet hem bir faaliyet olarak, hem de bir teşkilât olarak algılanır.<sup>10</sup>

Adalet kavramı tarih boyunca farklı şekillerde tanımlanmış olup filozoflar ve düşünce adamları konu hakkında değişik fikirler ileri sürmüşlerdir. Adaletin yerine getirilmesi ancak adaletsizliğin ortaya çıkması sunucudur. İlk anlamında adalet, insanların birbirlerine nasıl davranacaklarını öngören kuralları göz önüne alma ve uygulamayı, yani 'haklar' ve 'görevler'i kapsar. Bu iki kavram Aristoteles'in Ethics'inde sistematik biçimde ele alınmıştır.<sup>11</sup>

Eflatun'a göre adalet ancak ideal bir devlette gerçekleştirilebilir. Çünkü ideal toplumda özel çıkarlara yer verilmeyecek, herkes kendi işini yapacaktır. Böylelikle bencillik fikri ortadan kalkmış olacaktır. Aristo adaleti, eylemlerin her türlü işlerin serbestçe yapılmasını sağlayan bir mekanizma şeklinde tanımlamaktadır. Yani adalet bir kimsenin hakkı olandan fazlasını almamasıdır. Daha fazla mal ve onur sahibi olmak isteyenler adaletsizliğe yol açarlar böylece adalet mekanizması itibarını kaybeder. Her ülkede adalet anlayışları farklı farklıdır. Her ülke halkına güven veren, saygınlık kazandıran adalettir.<sup>12</sup>

Ortaçağa baktığımızda, adaletin daha etkili olduğu görülür. Ortaçağda malların mübadelelerinde bile adalet söz konusudur. Örneğin bir mübadelede tarafların ikisi de memnun ise değiştirilen mallar, aynı değerde ya da aynı maliyette üretilmiş demektir. Aynı maliyette üretilmiş olmasa da tarafların bu duruma razı olmuşlardır. Karl Marx' a göre adalet, iktisadi ve siyasal sınıf ilişkilerine dayandırılarak, bir sınıfın diğer sınıf üzerindeki egemenliğini, hukuk düzeninde sağlayan bir üst yapı olarak açıklamaktadır.<sup>13</sup>

Adalet, aynı zamanda çoğu demokratik kuramın etik temelini de oluşturmaktadır. Özellikle sosyal (ya da dağıtıcı) adalet, demokratik sistemler içerisindeki toplumsal işbirliğinden kaynaklanan sorumluluk ve yararların dağıtılması için gerekli olan uygun araçları tanımlar. Sosyal adalet, hakların, ödevlerin, çıkarların ve sorumlulukların eşit bir şekilde dağıtılmasına işaret eder. Sosyal adalet, bir toplumun üyeleri ara-

<sup>10</sup> Ali Bulaç, " Adalet Üzerine", *Köprü Dergisi*, Güz, sayı 92, İstanbul, 2005, s.12

<sup>11</sup> Bulaç, a.g.e, s. 13

<sup>12</sup> Özgüven, s. 36.

<sup>13</sup> Özgüven, s. 36.

sında mal ve servetin dağılımına işaret eder.<sup>14</sup> Bir başka ifadeyle sosyal adalet, kaynakların dağılımının adil bir şekilde gerçekleşmesini hedefler. Benzer olanlara benzer muamele yapılması gerektiği düşüncesini temele alan Aristoteles, dağıtıcı adalete göre, şeref ve malların paylaşılmasında herkesin yeteneğine ve toplum içindeki durumuna göre kendine düşeni, başka bir ifade ile payına düşeni almasını öngörür. Sosyal adaletin işlevi, kişi ile toplum ve kişi ile devlet arasındaki ilişkileri düzenlemektir. Böylece eşitlik ilkesine bağımsız ve önemli bir yer verilmiş olmaktadır. Yine de sosyal adaletteki eşitliğin mutlak olmadığı, aksine görel bir eşitlik olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır.<sup>15</sup>

Adalet kavramı bir de 'cezalandırıcı adalet' anlamında kullanılmaktadır. Ki, cezalandırıcı adalet, daha çok toplum karşıtı eylemlerin düzeltilmesine yönelik adalete işaret etmektedir. Adalet ve demokrasi arasında çok yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bu iki kavram arasındaki ilişki, onların eşitlik ilkesiyle bağlantılı olarak paylaştıkları şeyden kaynaklanmaktadır. Çünkü hem demokrasi hem de adalet, eşitlik temel ilkesine gereksinim duymaktadırlar.<sup>16</sup>

Adalet, ya bireylere ya da toplumsal kurumlara uygulanabilir. Bireysel bir erdem olarak adaletin önemi, bireylere ve onların eylemlerine dayanıyor olmasıdır. Bu anlamda adalet, bireye ait kişisel ve kolektif bir duygu, paylaşım ve sorumluluk hissi, soyut bir kuramsal ideal değil, bir duygular demeti ve karaktere ait bütünüyle sıradan bir erdem olarak değerlendirilmektedir. Kurumsal seviyede ise adalet, toplumun temel yapısına ve özellikle de onun toplumsal, ekonomik ve siyasal kurumlarına uygulanır.<sup>17</sup>

Adalet kuramı, Platon'dan çağdaş Amerikalı filozof John Rawls'a kadar ahlâk ve siyaset felsefesinde eşsiz bir öneme sahip olmuştur. Platon'un *Devlet* adlı yapıtında Sokrates, herhangi bir iyi yaşama anlayışının temelini adalet olduğunu ve adalete göre olan yaşamın da bizzat iyi olduğunu öne sürmektedir. Adaletin insani erdemler içerisinde en önemli bir erdem olduğunu, insan ruhunun her parçasının kendine göre işlevleri bulunduğunu düşünen Platon'a göre adalet, bi-

<sup>14</sup> Can, s.1.

<sup>15</sup> Can, s.3.

<sup>16</sup> Can, s.4.

<sup>17</sup> Can, s.5.

reysel ve toplumsal düzeyde bir uyum ve denge halidir. Âdil insan, mutlu ve güçlü insandır. Platon, adaletin, insanları bir seferinde ahlaki, etik ve sosyal-siyasal yapan iyi ideasının bir niteliği olduğunu söyler. Bu yolla o, özel olanı kamusal olana bağlayarak polisteki adaletle bireydeki adalet arasında bağlantı kurar. Sadece adil bir devlette bireyler, hem iyi insanlar hem de iyi yurttaşlar olarak doğalarını gerçekleştiren dengeli bir duruma ulaşabilirler.<sup>18</sup>

Aristoteles de dâhil, birçok filozof, adaleti dürüstlüğün en önemli parçası olarak görmektedir.<sup>19</sup> Dürüstlük, sözlüklerde “ahlaki ve etik kaidelere bağlılık, sağlam ahlaki karakter, sözünde ve davranışlarında doğruluktan ayrılmamak” şeklinde tanımlanmaktadır. Dürüstlük, huzurun ve kendisiyle barışık olmanın, kısacası mutluluğun bir gereğidir.<sup>20</sup> Bu duruma bağlı olarak sözü edilen filozoflar, dürüstlüğün alanının adaletin alanından daha geniş olduğunu dile getirmektedirler. Daha özel olarak, dürüstlüğe dayalı bir sistem, çıkar çatışmalarının olduğu durumlarla ilgili bir çerçeve sağlamalıdır ama adaletin alanında kimin neyi elde etmesi gerektiğine ilişkin her soruya cevap vermek zorunda değildir. Hem Platon hem de Aristoteles, günümüze kadar etkisi devam eden bir anlayışla, adaleti genelde diğer erdemlerden ayrı olarak özel bir erdem şeklinde görmüşlerdir. Adalet ister bireysel ister kurumsal bir erdem olarak değerlendirilsin yine de adalet kavramının iyi bir tanımının yapılması onun daha kullanışlı olmasını sağlar.<sup>21</sup>

## 2- Hoşgörü Nedir?

Kelime anlamı olarak hoşgörü; “başkalarının kendisinden farklı düşünme ve yaşama biçimleri olmasını kabul eden kimsenin tutumu” şeklinde ifade edilmektedir.<sup>22</sup> Hoşgörü, birleşik bir sözcüktür. 'Hoş', beğenilen duyguları okşayan anlamında Farsça bir sözcüktür. "Görü" ise, görme yetisini anlatan Türkçe bir sözcüktür. İki ayrı dilden gelen

<sup>18</sup> Can, a. g. e. s.2.

<sup>19</sup> Can, a.g. e. s.3.

<sup>20</sup> Mehmet Soysaldı, “Dürüstlük Ve Güvenilirlik, İnanan İnsanın Temel Özellikler”, Gülistan Dergisi, Sayı. 103, Temmuz, 2009, s.1.

<sup>21</sup> Can, a. g. e. s.4.

<sup>22</sup> Berka Özdoğan, *Ailede Hoşgörü*, Pehlivan, İ., (hızr.), Hoşgörü ve Eğitim Toplantısı, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu ve Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Ortak Yayın, Mayıs, Ankara, 1995, s.63-68.

bu iki sözcük, birleşerek hoşgörüyü içinde birlikte yaşamaktadır. 'Görü' sözcüğü, bu birleşik sözcüğe asıl anlamını veren sözcüktür. Felsefe göre sözcüğü, 'içgörü'de olduğu gibi, dolaysız, doğrudan ve birdenbire kavramayı anlatır.<sup>23</sup> Felsefi anlamda hoşgörü, bir aldırma, nema lazımcılık, vurdumduymazcılık kısaca bir kayıtsızlık hali olarak ta kabul edilmemelidir. Zaten her husus muhakkak suretle hoş görülmez, memnuniyetle, yumuşaklıkla karşılanmaz, gönülden tasvip edilmez. Çünkü çekicilik, sıcaklık ve sevginin hiç bir suretle işe karışmamış olduğu hoşgörü halleri bulunmaktadır. Felsefi anlamda hoşgörü, "ne fikri anlamda bir başıboşluk ne de şahsiyetten fedakârlıktır. Fakat o ciddi ve titiz bir hakikat arayış hamlesi ile bu arayışa bütün bir insanlık evreninin ortak etmek isteyiş, yine aynı hakikati egoist bir tavırla kendine saklamak değil, onu bütün bir beşeri dünya ile paylaşmayı arzulayıştır.<sup>24</sup>

Hoşgörü, özellikle günümüz dünyasında en önemli erdemlerden biridir. İnsana özgü, insanı yücelten bir erdemdir. Hoşgörünün özünde anlayış gösterme, anlayışla karşılaşma yatar.<sup>25</sup>

"Hoşgörü", savundukları görüşler ve açığa vurdukları duygular bizimkilerle çelişen kimseleri sabırla karşılaşma, hoş görme demektir. Bu kavramın Batı dillerindeki karşılığı "tolerans" olarak ifade edilmektedir.<sup>26</sup> Tolerans kelimesinin İngilizce eş anlamlıları olarak verilen kelimeler şunlardır: 1) tolere edebilme yeteneği, dayanma gücü, katlanma gücü, katlanma, 2) anlayışlı yaklaşım, adil davranış, adalet, önyargısızlık, önyargıdan bağımsız olma, demokratik ruh, iyi niyet, kardeşlik, arkadaşlık, yaşa ve yaşat prensibi, kaçınma, sabır, muzdarip olma, şefkat, sempati, hayırseverlik. Tolerans kelimesinin zıt anlamlısı olarak verilen kelimeler ise: 1) hassasiyet, 2) önyargı, bağnazlık, yatkın-

<sup>23</sup> İbrahim Ethem Başaran, *Hoşgörü ve Eğitim Toplantısı*, Pehlivan, İ., (hızr.), Hoşgörü ve Eğitim Toplantısı, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu ve Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Ortak Yayın, Mayıs, Ankara, 1995, s.47-55.

<sup>24</sup> Mustafa Cihan, "Felsefe ve Hoşgörü Üzerine", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 10, Erzurum, 1998, s.172.

<sup>25</sup> Cahit Kavcar, *Açılış Konuşması*, Pehlivan, İ., (hızr.), Hoşgörü ve Eğitim Toplantısı, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu ve Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Ortak Yayın, Mayıs, Ankara, 1995, s.1.

<sup>26</sup> Kavcar, s.1-2.



lık, kötü niyet, adaletsizlik, ayrımcılık, rahatsızlık, sinir ve kırgınlıktır.<sup>27</sup>

Arapça ve Osmanlıcadaki karşılığı ise "müsamaha"dır. Çok doğal olarak herkes aynı şeyleri düşünmez, aynı duyguları ve aynı inançları taşımaz. İşte bu gerçeğin farkında olmak, zora ve baskıya başvurmadan farklılıkları kabul etmek yüce bir erdemdir. Farklı olan duygu ve düşünceleri doğal karşılamak, onları özgürce dile getirme olanağı tanımak, hoşgörünün ön koşuludur.<sup>28</sup> Hoşgörüye, Batı dillerinde kullanılan "tolerans" sözcüğünden değişik bir anlam yüklenmiştir. Tolerans başkalarının görüşüne inancına, yaptıklarına karışmamak; yobazlıktan, önyargıdan arı olmak; karşıdakine belli bir kusurluluk sınırı tanımak ve dinsel özgürlük anlamındadır. Tolerans'lı kişi, karşısındakini anlamak, onun duyduklarını duymak zorunda değildir, ancak ona katlanmaya çalışmaktadır. Hoşgörü, "müsamaha" da değildir. Arapça'da ödünç alınan bu Osmanlıca sözcüğün anlamı, suç işleyen bir kişiye karşı tepkide bulunmamak, ona göz yummak, onu önemsememek, dikkate almamaktır. Hoşgörü, anlam bakımından "tolerans"a daha yakın ama "müsamaha"ya daha uzaktır. Hoşgörü, insanın karşısındaki insanla etkileşirken, onunla eşduyum içinde olmaya; etkileşim konusunda onun algılarını tanımaya çalışması; böylece ona tepkide bulunması ve ona belli bir sınır içinde kusurluluk hakkı tanımasıdır.<sup>29</sup>

"Hoşgörü, inanışların, fikirlerin ve uygulamaların konuşulmasında, tartışılmasında ve gerekiyorsa uygulanmasında ikna etme yönteminin ayrılmamak veya en azından ayrılmamaya azami ölçüde özen göstermektir." "Hoşgörü bir insanın kendinden farklı düşünceleri, farklı inançları, farklı bir yaşam tarzı olan, farklı değerler sistemi olan insana ya da insanlara sevecen bir tahammül göstermesi demektir." Hoşgörünün tahammül etmekten daha kapsayıcı olan ve modern anlamını da içeren UNESCO tarafından yapılan tanımı şöyledir: "Hoşgörü, temelde başkasının yani farklı olanın kendileri gibi olma hakkına say-

---

<sup>27</sup> Yasemin ÖLMEZ ATALAY, *Felsefi Açıdan Tolerans ve Hoşgörü*, (Danışman: Prof. Dr. Mevlüt Albayrak), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2008, s.8.

<sup>28</sup> Kavcar, s.1-2.

<sup>29</sup> Başaran, s. 47-49.

gı göstermek ve ötekine verilen zararın kendine ve herkese verilen zarar anlamına geleceği için zarar vermekten kaçınmaktır".<sup>30</sup>

Hoşgörü kelimesinin anlamıyla ilgili yapılan açıklamalardan hoşgörü kelimesinin içeriğinde affetmek, kusura bakmamak, farklılıkları anlayışla karşılamak, daraltıp sıkıştırmadan ya da tamamen gevşetmeden itidal içinde olmak, dengeyi gözeterek insanlar arasındaki ilişkilerde orta yolu takip etmek anlamlarının bulunduğunu görüyoruz.<sup>31</sup> Hoşgörü insani bir sorumluluk, bireylerin birbirlerini tanıması ve olduğu gibi kabullenmesi, barışın ve huzurun sağlanabilmesi için atılabilecek bir adımdır. Hoşgörüde, hoş görülene karşı bir lütf, nezaket söz konusu değildir. Sadece insan olarak farklılıklara gösterilmesi gereken saygı ve anlayış vardır.<sup>32</sup>

Maurice Crasston'a göre "Hoşgörü, sevilmeyen ya da onaylanmayan bir şeyin varlığına tahammül etmektir. Hoşgörü, özgürlük ve serbestlikten apayrı bir kavramdır." Jean Bauberot ise "Özgürlük dediğimiz şey hoşgörü adını verdiğimiz kavramdan doğmuştur" diyerek hoşgörünün özgürlüğü de kapsadığını vurgulamıştır. Bobio daha anlamlı bir tanımla "Hoşgörü kavramının kalbinde, farklı olanların barış içinde, ayırimsız ve bir arada yaşamaları duygusu yatar" diyor.<sup>33</sup>

### 3- Kimler Hoşgörülü Olamaz?

Sevgi, hoşgörü için ön koşuldur. Sevmeyen, içinde insan sevgisi taşımayan bir kimse hoşgörülü olamaz. Bu nedenle sevgi ve hoşgörü, birbiri ile çok yakından ilgili olan, birbirini tamamlayan kavramlardır. Burada bir hassas noktayı bir kez daha vurgulamak gerekir. Hoşgörü, her şeyi hoş görme, her şeyi anlayışla karşılama anlamına gelmez. Hele sorumsuzlukla hiç bağdaşmaz. Yani onun da bir sınırı vardır, olmalıdır. Hoşgörü, insanın daha iyiye, daha güzele doğru değişebilmesi, gelişebilmesi için bir destek olmalıdır.<sup>34</sup>

<sup>30</sup> Recep Kaymakcan, "Hoşgörü ve Eğitimi", *Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi*, Yıl 2, sayı 6, İstanbul, 2004, s. 114.

<sup>31</sup> Ö. Atalay, s.41.

<sup>32</sup> Ö. Atalay, s.44.

<sup>33</sup> Ramazan Çetin Dağlı, *Eğitimde Hoşgörü*, Pehlivan, İ., (hızr.), Hoşgörü ve Eğitim Toplantısı, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu ve Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Ortak Yayın, Mayıs, Ankara, 1995, s.39.

<sup>34</sup> Kavcar, s.2.

Bağımlılık ve tutukluk insanın hoşgörülü olmasına engeldir. Dogmalı insan, doğruluğu sınanmış ya da geçmişte bir sorunu çözmüş ama zamanla geçerliğini ve güvenilirliğini yitirmiş bir yöntemle, bir görüşte tutuklu olduğu için hoşgörülü olamaz. Bir düşünceye, bir inanca aşırı ölçüde bağımlı olan, bunlardan başkasının olamayacağına inanan bir bağnaz hoşgörülü olamaz. Kendine güvensiz ya da kendine güvenini yitirmiş bir insan, başkalarına sığınmasından dolayı özgürlüğünü hoşgörüsüyle birlikte yitirmiştir. Takınaklı, saplantılı kişiler, bu sapmış duyguları elvermediği için hoşgörülü olamazlar. Kısaca, düşünme, düşünce, vicdan irade ve eylem özgürlüğünü gerçekleştirememiş bir insan hoşgörülü olamaz.<sup>35</sup>

#### 4- Hoşgörü Nasıl Kazanılır?

Hoşgörü kalıtsal değildir. İnsan hoşgörüyü çevresiyle etkileşerek öğrenir. Bu yüzden insanın hoşgörülü olması ya da olmaması içinde yaşadığı ortama bağlıdır. İnsanların hoşgörüyü öğrenmelerine en elverişli ortam, bilinebildiğince demokrasi ile yönetilen toplum, aile ve okul ortamıdır. Hoşgörü demokrasinin, demokrasi de hoşgörünün olmaz ise olmaz koşullarıdır. Bu iki kavramı birbirinden ayrı düşünmek olanaksızdır. İnsanların hoşgörüyü kazanmalarının ilk ortamsal koşulu üyesi oldukları toplumun demokrasi ile yönetilmesidir. İnsanların düşünme ve düşünce, vicdan, irade ve eylem özgürlüğüne izin vermeyen, üstelik engelleyen bir yönetim, onların hoşgörülü olmasını kasıtlı olarak istemez. Özellikle düşünme özgürlüğü için gerekli olan düşünce özgürlüğü yasaklandığında, kısıtlandığında ya da sınırlandığında toplum üyelerinin düşündüklerini açıkça ve özgürce yaymaları ve yayımlamaları da ortadan kalkar. Böyle bir ortamda insanlar birbirlerinin görüşlerine, inançlarına hoşgörülü olamazlar.<sup>36</sup>

### B. HOŞGÖRÜ EĞİTİMİ

Hoşgörü, hem bir ürün, hem de bir araçtır. İnsan hoşgörüyü ömrü boyunca öğrenerek kazanır. Bu yönüyle hoşgörü, eğitimin dolayısıyla öğrenmenin ürünüdür. Hoşgörünün öğrenilmesi elverişli ortamda oluşabilir. Hoşgörü aynı anda bir araçtır. İnsan, hoşgörü, eliyle iyi ilişki-

<sup>35</sup> Başaran, s. 50-51.

<sup>36</sup> Başaran, s. 52-53.

ler kurar, uyumlu bir yaşam sağlayabilir. Başka bir deyişle hoşgörü, kişinin mutlu olması için bir araç olabilir.<sup>37</sup>

Hoşgörüyle eğitmek, hoşgörü için eğitmek. Daha iyi ve onurlu bir gelecek için, demokrasinin, işbirliğinin, birlikte ve barış içinde yaşamının tek anahtarı budur.<sup>38</sup> Samuel Stouffer ise hoşgörü eğitimi için deneysel ölçütler önermekte ve sonuçta "hoşgörü eşittir izin vermek" demektedir. Stouffer'e göre hoşgörü, "katı olmamak", "önyargılı olmamak", "izin verici olmak" gibi üç özelliğe mutlaka sahip olmalıdır.<sup>39</sup> Öte yandan, tüm insan haklarının hayata geçirilmesi, demokrasilerin, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamların gelişmesi hoşgörü eğitiminden geçen, hoşgörüye giden yollar olarak görülmekte; hoşgürünün dünya genelinde inşa edilmesi için yarım yüzyıldır çaba sarf edilmektedir. Bu noktada, hoşgörü eğitimi, insan haklarının en başında temel bir hak olarak belirlemekte, bu eğitimin verilmeyişinin veya farklı verilmişinin, dünyadaki dengesizlikleri daha arttıracığı endişesi doğmaktadır.<sup>40</sup>

Hoşgörü eğitiminde asıl sorumluluk aile ile okuldadır. Bunlardan birinde hoşgörü eğitimin, ötekinde baskın disiplinin söz konusu olması ise çelişkidir ve bu çelişki sürecinde oluşacak kişilik konusunda olumlu bir tahminde bulunmamız ise mümkün değildir.<sup>41</sup>

Kontaş' a göre, demokratik tutumların yerleşmesini sağlamaya yönelik eğitimin öncelikli işlevi hoşgörü' unsurunu içselleştirmektir. Hoşgörü insanların yaşam biçimi, alışkanlıkları, değer yargıları, inançlarına ve kültürel özelliklerine saygılı olmasıyla kazanılır. Birey, önce ait olduğu topluma ait kültürel unsurların, içinde yaşadığı toplumun değer yargılarının farkında olmalı, sonrasında yakın çevresinden başlayarak kendi kültürünün dışındaki kültürleri tanımaya çalışmalıdır. Birey, yaşadığı çevrenin ve dünyanın farkında olmalıdır. Bu farkındalık onun

<sup>37</sup> Başaran, s. 50.

<sup>38</sup> Dağlı, s 45.

<sup>39</sup> Dağlı, s 40-41.

<sup>40</sup> Dağlı, s 41.

<sup>41</sup> Dağlı, s 45.

farklılıklara karşı hoşgörülü olmasına, farklılıkların bir zenginlik olduğunu idrak etmesine zemin hazırlayacaktır.<sup>42</sup>

### C. SONUÇ

Eğitime yönelik birçok tanımlama yapılmıştır. Bu tanımlardan yola çıkılarak eğitim için, bireyin davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme getirme süreci denilebilir.

Öğrencilerin sorumluluklarını taşıyabilecekleri, uygun seçimler yapabilmelerine olanak sağlayan bilgi beceri ve yeteneklerinin geliştirilmesi olarak tanımlanan karakter eğitimi, kimi kültür ve çevrelerde ahlâk eğitimi, ahlâkbilim, değerler eğitimi gibi alanları da kapsayacak şekilde kullanılmaktadır. Sorumluluk alma ve davranış kazandırma temel felsefesinden hareket eden, dürüstlük, işbirliği, dostluk, hoşgörü, adalet, şefkat, eşitlik ve doğruluk ilkelerini içeren karakter eğitiminin, çocukların akademik başarıları üzerinde etkili olduğu belirtilmiştir.

İnsanlığın en eski çağlardan bu yana gerçekleştirmeyi hedeflediği temel toplumsal amaçlardan birisi olan adalet için çeşitli tanımlamalar yapılmasına rağmen net ve tek bir tanımlama yapılamamaktadır. Ancak genel olarak adalet herkese hakkı olanın verilmesini öngören ahlâkî ilke olarak ifade edilebilir. Bireylerin birbirleriyle olan ilişkilerinde zorunlu bir erdem olarak kabul edilen adalet, toplumsal ve siyasal kurumların da, biricik olmamasına karşın, ilk ya da temel bir erdem şeklinde değerlendirilmektedir. Adalet, insanların birbirlerine nasıl davranacaklarını öngören kuralları göz önüne alma ve uygulamayı, yani 'haklar' ve 'görevler'i kapsar.

Adalet ve demokrasi arasında çok yakın bir ilişki bulunmaktadır. Çünkü hem demokrasi hem de adalet, eşitlik temel ilkesine gereksinim duymaktadırlar. Adalet, aynı zamanda çoğu demokratik kuramın etik temelini de oluşturmaktadır. Bunlardan biri olan sosyal adalet, hakların, ödevlerin, çıkarların ve sorumlulukların, bir toplumun üyeleri arasında mal ve servetin eşit biçimde dağılımına işaret eder. Sosyal adaletin işlevi, kişi ile toplum ve kişi ile devlet arasındaki ilişkileri düzenlemektir. Böylece eşitlik ilkesine bağımsız ve önemli bir yer verilmiş

<sup>42</sup> Recep Kaymakcan, ve Hasan Meydan, "Demokratik Vatandaşlık ve Din Öğretimi: Yeni Yaklaşımlar ve Türkiye'de DKAB Dersleri Bağlamında Bir Değerlendirme", *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bahar 2010/ 1, s. 40.

olmaktadır. Adalet kavramı bir de 'cezalandırıcı adalet' anlamında kullanılmaktadır. Cezalandırıcı adalet, daha çok toplum karşısı eylemlerin düzeltilmesine yönelik adaletle işaret etmektedir.

Adalet, ya bireylere ya da toplumsal kurumlara uygulanabilir. Bireysel anlamda adalet, bireye ait kişisel ve kolektif bir duygu, paylaşım ve sorumluluk hissi, soyut bir kuramsal ideal değil, bir duygular demeti ve karaktere ait bütünüyle sıradan bir erdem olarak değerlendirilmektedir. Kurumsal seviyede ise adalet, toplumun temel yapısına ve özellikle de onun toplumsal, ekonomik ve siyasal kurumlarına uygulanır.

"Hoşgörü", savundukları görüşler ve açığa vurdukları duygular bizimkilerle çelişen kimseleri sabırla karşılama, hoş görme demektir. Bu kavramın Batı dillerindeki karşılığı "tolerans" olarak ifade edilmektedir. Hoşgörüye, Batı dillerinde kullanılan "tolerans" sözcüğünden değişik bir anlam yüklenmiştir. Tolerans başkalarının görüşüne inancına, yaptıklarına karışmamak; yobazlıktan, önyargıdan arı olmak; karşısındakine belli bir kusurluluk sınırı tanımak ve dinsel özgürlük anlamındadır. Arapça ve Osmanlıcadaki karşılığı ise "müsamaha"dır. Farklı olan duygu ve düşünceleri doğal karşılama, onları özgürce dile getirme olanağı tanımak, hoşgörünün ön koşuludur. Hoşgörü, "müsamaha" da değildir. Arapça'da ödünç alınan bu Osmanlıca sözcüğün anlamı, suç işleyen bir kişiye karşı tepkide bulunmamak, ona göz yummak, onu önemsememek, dikkate almamaktır. Hoşgörü, anlam bakımından "tolerans"a daha yakın ama "müsamaha"ya daha uzaktır.

Sevmeyen, içinde insan sevgisi taşımayan bir kimse hoşgörülü olamaz. Bu nedenle sevgi ve hoşgörü, birbiri ile çok yakından ilgili olan, birbirini tamamlayan kavramlardır. Bağımlılık ve tutukluk insanın hoşgörülü olmasına engeldir. Dogmalı insan, doğruluğu sınanmış ya da geçmişte bir sorunu çözmüş ama zamanla geçerliğini ve güvenilirliğini yitirmiş bir yöntemle, bir görüşte tutuklu olan bağınaz biri hoşgörülü olamaz.. Kendine güvensiz ya da kendine güvenini yitirmiş bir insan, başkalarına sığınmasından dolayı özgürlüğünü hoşgürüsüyle birlikte yitirmiştir. Kısaca, düşünme, düşünce, vicdan irade ve eylem özgürlüğünü gerçekleştirilememiş bir insan hoşgörülü olamaz.

İnsan hoşgürüyü çevresiyle etkileşerek öğrenir. Bundan dolayı insanın hoşgörülü olup ya da olmaması yaşadığı ortama bağlıdır. İnsanların hoşgürüyü öğrenmelerine en uygun ortamın, demokrasi ile yönetilen toplum, aile ve okul ortamı olduğu ifade edilmektedir. Hoşgörü ve demokrasi kavramlarını birbirinden ayrı düşünmek olanaksızdır. İnsanların hoşgürüyü kazanmalarının ilk ortamsal koşulu üyesi oldukları

toplumun demokrasi ile yönetilmesidir. İnsanların düşünme ve düşünce, vicdan, irade ve eylem özgürlüğüne izin vermeyen, üstelik engelleyen bir yönetim, onların hoşgörülü olmasını kasıtlı olarak istemez. Düşünme özgürlüğü için gerekli olan düşünce özgürlüğü yasaklandığında, toplumlarda düşündüklerini açıkça söyleyemeyen insanlar birbirlerinin görüşlerine, inançlarına hoşgörülü olamazlar.

Hoşgörüyle eğitmek, hoşgörü için eğitmek. Daha iyi ve onurlu bir gelecek için, demokrasinin, işbirliğinin, birlikte ve barış içinde yaşamının tek anahtarı budur. Tüm insan haklarının hayata geçirilmesi, demokrasilerin, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamların gelişmesi hoşgörü eğitiminden geçen, hoşgörüye giden yollar olarak görülmektedir. Hoşgörü eğitimi, insan haklarının en başında temel bir hak olarak belirlemekte, bu eğitimin verilmeyişinin veya farklı verilmişinin, dünyadaki dengesizlikleri daha arttıracak endişesi doğmaktadır. Hoşgörü eğitiminde asıl sorumluluk aile ile okuldadır. Bunlardan birinde hoşgörü eğitimin, ötekinde baskın disiplinin söz konusu olması ise çelişkidir ve bu çelişki sürecinde oluşacak kişilik konusunda iyi şeyler söylenememektedir.

Hoşgörü insanların yaşam biçimi, alışkanlıkları, değer yargıları, inançlarına ve kültürel özelliklerine saygılı olmasıyla kazanılır. Birey, önce ait olduğu topluma ait kültürel unsurların, içinde yaşadığı toplumun değer yargılarının farkında olmalı, sonrasında yakın çevresinden başlayarak kendi kültürünün dışındaki kültürleri tanımaya çalışmalıdır. Böylece farklılıklara karşı hoşgörülü olması, farklılıkların bir zenginlik olduğunu idrak etmesi sağlanabilir.

#### **KAYNAKÇA**

- Aktan, C. C. (1998), "Değişen Dünya ve Yeni Global Değerler", Yeni Türkiye, Ocak-Şubat 1998, s.669-673.
- Başaran, İ. E. (1995). Hoşgörü ve Eğitim Toplantısı, Pehlivan, İ., (haz.), Hoşgörü ve Eğitim Toplantısı, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu ve Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Ortak Yayın, Mayıs, Ankara, s.47-55.
- Bulaç, A. (2005). "Adalet Üzerine", Köprü Dergisi, Güz, sayı 92, İstanbul.
- Can, N. (2007). "Çağdaş Siyaset Felsefesinde Adalet Kavramının Yeri ve Önemi", Felsefe Dünyası, sayı 45, s.1-3.
- Cihan, M. (1998). "Felsefe ve Hoşgörü Üzerine", Atatürk Üniversitesi Tarih Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 10, Erzurum, s.169-173.

- Çelebi, E. (2010). “Yapılandırmacı Yaklaşımın Din ve Ahlâk Öğretiminde Uygulanabilirliğinin Epistemolojik İmkânı”, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, s. 85-94.
- Dağlı, R. Ç. (1995). Eğitimde Hoşgörü, Pehlivan, İ., (hızr.), Hoşgörü ve Eğitim Toplantısı, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu ve Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Ortak Yayın, Mayıs, Ankara, s.39-46.
- Erinç, S. M. (1995). Eğitsel Boyut Göstergesi Olarak Hoşgörü, Pehlivan, İ., (hızr.), Hoşgörü ve Eğitim Toplantısı, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu ve Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Ortak Yayın, Mayıs, Ankara, s. 57-63.
- Gelen, İ. (2006). Temel Kavramlar, Uşun, S. ve Özdemir Alıcı, D. (edt.), Öğretimde Planlama ve Değerlendirme, 1. Baskı, Ocak, İstanbul, s. 16-17.
- Kavcar, C. (1995). Açılış Konuşması, Pehlivan, İ., (hızr.), Hoşgörü ve Eğitim Toplantısı, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu ve Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Ortak Yayın, Mayıs, Ankara, s.1-4.
- Kaymakcan, R. (2004). “Hoşgörü ve Eğitimi”, Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi, Yıl 2, sayı 6, İstanbul, s. 114-119.
- Kaymakcan, R. ve Meydan, H. “Demokratik Vatandaşlık ve Din Öğretimi: Yeni Yaklaşımlar ve Türkiye’de DKAB Dersleri Bağlamında Bir Değerlendirme”, İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bahar 2010/ 1, s. 29-53.
- Ölmez Atalay, Y. (2008). Felsefî Açından Tolerans ve Hoşgörü, (Danışman: Prof. Dr. Mevlüt Albayrak), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, s.41-44.
- Özen, Y. (2010). Karakter Eğitiminde Saygı Eğitimi, Taşhan Kitap Yayınları, Ankara, s.5.
- Özdoğan, B., (1995). Ailede Hoşgörü, Pehlivan, İ., (hızr.), Hoşgörü ve Eğitim Toplantısı, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu ve Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Ortak Yayın, Mayıs, Ankara, s.63-68.
- Özgüven, A. (2003). “Sosyal Adalet”, İku Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 1-2, İstanbul, s.35-38,
- Parlar, H., Cavuş, M., Levent, F. ve Ekşi, H. (2010). “Yöneticilerin Karakter Eğitimi Yeterlik İnancı Ölçeğinin Türkçe Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, Değerler Eğitimi Dergisi, cilt 8, No.19, Haziran, s. 177-205.
- Soysaldı, M. (2009). “Dürüstlük Ve Güvenilirlik, İnanan İnsanın Temel Özellikler”, Gülistan Dergisi, Sayı. 103, Temmuz, s.1.
- Yeşilyaprak, B. (2008). Eğitimde Rehberlik Hizmetleri, Nobel Yayınları, 16. Basım, Ekim, Ankara, s. 2.